

Ljudmila VASILJEVA (Lavov)
Univerzitet Ivan Franko – Ukrajina
UDK 811.163.4.09

NEKE KARAKTERISTIČNE CRTE CRNOGORSKOGA JEZIKA

Autorka ukazuje na procese koji su prijetili uspostavljanju crnogorskoga standardnoga jezika. Poseban se akcenat stavlja na značaj akademika Vojislava Nikčevića u procesu standardizacije toga jezika. Pored toga, opisane su neke značajnije crte crnogorskoga jezika u odnosu prema ostala tri štokavska standarda (bosanski, hrvatski i srpski).

Crnogorski¹ je jezik u državnoj zajednici bio utopljen u srpski, kao tzv. *crnogorski književnojezički izraz* srpskoga jezika. To je motivisano zajedničkom kulturom, pravoslavnom religijom i životom još do nedavno u zajedničkoj državi, koja je postojala kao nasljednica prethodnih i višenacionalnih država s nazivima: Savezna Republika Jugoslavija te Srbija i Crna Gora. 2006. godišta Crna Gora je dobila status nezavisne države. S hrvatskijem i bosanskim jezikom jezik ovoga područja povezuje ijekavski izgovor staroga *jata*. Jasno da jezik Crne Gore ima i svoje specifične crte, pa su stoga samosvjesni crnogorski intelektualci još od polovine XX. vijeka javno insistirali na postojanju posebnoga crnogorskog jezika. Ovaj je proces naročito izražen od vremena raspada SFRJ, kad se formiraju institucije kao što su: Crnogorska pravoslavna crkva, Matica crnogorska, Crnogorski PEN centar, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, Dukljanska akademija nauka i umjetnosti, Crnogorsko društvo nezavisnih književnika i dr. Sve te institucije službeno upotrebljavaju crnogorski jezik. Ipak, uprkos tome, ovaj jezik službeni status stiže tek Ustavom nezavisne Crne Gore iz 2007. god.

¹ Ovaj je rad pisan prema *Pravopisu crnogorskog jezika* Vojislava Nikčevića.

Zadnje decenije u nauci o crnogorskome jeziku obilježio je rad poznatoga crnogorskoga jezikoslovca, akademika Vojislava Nikčevića, koji se preko 40 godina borio za priznanje crnogorskog jezika² i zato u nekim političkijem i naučnijem krugovima dobio etiketu „crnogorskog separatiste“. On u svojim radovima daje drukčiju povijest i razvoj crnogorskoga jezika od one koju nude zagovornici tzv. crnogorskoga književnojezičkog izraza. V. Nikčević pravilno smatra da je u osnovi crnogorskoga, srpskoga, hrvatskoga i bosanskoga jezika zajednički štokavski sistem, ali sa sociolingvističkoga, etno-jezičkoga, kulturološkoga i psihološkoga pogleda oni su posebni jezici, što potvrđuje mozaik srpsko-hrvatskih dijalekata. Za razliku od crnogorskoga jezika kojemu je svojstvena jednovrsna dijalekatska osnovica, u hrvatskome osim štokavskoga sistema postoji i čakavski i kajkavski, a u srpskome prizrensko-timočki. Prema V. Nikčeviću, jezik se karakteriše ne samo sistemom; o njegovome postojanju šedoče geneza, način na koji je postao, razvoj, funkcije koje ispunjava; to jest sva njegova povijest, gramatika, leksika, dijalektologija. Isticanje samo sistemskih karakteristika, kako misli naučnik, ostavlja u zašetak sve te druge funkcije, koje mora ispunjavati jezik, prema kojima ga prepoznaju kao nacionalni. A to znači da gradeći sistemsku strukturu jezika nezavisno od naroda koji je njegov stvaralac i korisnik, načina postojanja i funkcionisanja jezika, činimo ga siromašnim³.

Crnogorski jezik Nikčević izvodi iz nejednovernoga štokavskoga dijasistema kao sastavnice takođe nejednovernoga praslovenskoga jezika. Najbliži je njemu, smatra on, u XVIII. vijeku izumrli polapski jezik. Današnji je crnogorski jezik naddijalekatska realizacija u kojoj imaju prednost zajedničke crte crnogorskih lokalnih govora. U crnogorskome jeziku Nikčević ističe tri važne sastojnice:

1. *opšteštokavsku* (slovensku), zajedničku Crnogorcima, Srbima, Hrvatima, Muslimanima-Bošnjacima, koju formiraju elementi južnoslovenskoga i praslovenskoga podrijetla;

² Viđeti o tome više u: Čirgić A. Doprinos Vojislava P. Nikčevića montenegristici. // Matica. Br. 32-33. Matica crnogorska, Podgorica-Cetinje, 2008, s. 27-77.

³ Nikčević V. Crnogorski jezik // Pošetnik o Crnoj Gori i Crnogorstvu. – Cetinje: CDNK, 1996. – S. 91-101.

2. *opštu, naddijalektnu*, najprošireniju, koja sadrži crnogorizme koji izražavaju nacionalnu specifiku, ona predstavlja opštecnogorski jezički sloj;
3. *crnogorske dijalektizme* koji daju crnogorskome narječju mjesni kolorit⁴.

Kao posebit jezik, crnogorski obuhvata tzv. novoštokavsku folklornu koine, tip jezika s ijekavskim izgovorom, koji je Vuk Karadžić uzdigao na najviši nivo, postavivši ga iznad srpskoga (ekavskog) književnoga jezika, od kojega je on stariji. Crnogorski jezik je dokumentovan u najljepšijem književnim uzorcima, među kojima su djela Petra II. Petrovića-Njegoša čije se značenje za Crnogorce može uporediti sa značenjem stvaralaštva talijanskih pisaca za talijanski narod, ponajviše sa Danteom, a stvaralaštvo St. Ljubiše – sa stvaralaštvom Bokača: “Dante je Njegoš, a naš Boccačo je Ljubiša”⁵.

U Crnoj Gori napravljeni su koraci u veziskodifikacijom crnogorskoga jezika. Objavljen je pravopis⁶, gramatika⁷, a u Institutu za crnogorski jezik i jezikoslovlje sastavlja se rječnik crnogorske karakteristične leksike⁸. Crnogorskim jezikom objavljuju se radovi u periodici - *Doclea*, *Ars*, *Crnogorski književni list*, *Matica*, *Lingua Montenegrina*; već godinama crnogorski jezik (umjesto srpskoga) pokušavaju uvesti u popis školskih predmeta neki nastavnici⁹, održavaju se naučni skupovi i konferencije koji su posvećeni problemima kodifikacije jezika i njegovijem osobitostima na tlu drugih slovenskih jezika: *Jezici kao kulturni identiteti na prostoru nekadašnjeg srpsko-hrvatskoga ili hrvatsko-srpskog jezika* (Crnogorski PEN centar, Podgorica, 1998.), *Štokavski književni jezici u porodici standardnih slovenskih jezika* (Crnogorski PEN centar & Dukljanska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2004.), *Norma i kodifikacija crnogorskog jezika* (Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, Podgorica, 2005.), *Crnogorski jezik u novom Ustavu Crne Gore* (Institut za crnogorski

⁴ Nikčević V. Crnogorski jezik // Pošetnik o Crnoj Gori i Crnogorstvu. – Cetinje: CDNK, 1996. – S. 94.

⁵ Rotković R. Kodifikacija crnogorskog jezika // Doclea. Br.3. – Podgorica, 1994. – S. 10.

⁶ Nikčević V. Pravopis crnogorskog jezika. – Cetinje: Crnogorski PEN centar, 1996. – 469 s.

⁷ Nikčević V. Gramatika crnogorskog jezika. – Podgorica: DANU, 2001. – 586 s.

⁸ Nikčević V. Predgovor Rječnika crnogorskoga jezika. In: Jezikoslovne studije, Centralna narodna biblioteka „Đurđe Crnojević“, Cetinje, 2004. – S. 379-408.

⁹ Мрдак Н. Каћа Брковић увела “црногорски језик” // ДАН. – 2000. – 5. септ. – С. 11.

jezik i jezikoslovlje & Građanska partija Crne Gore, Cetinje-Podgorica, 2004.), *Vuk Karadžić i Crnogorci* (Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, Cetinje, 2005), *Tekuća crnogorska istoriografija i povijesna leksikografija* (Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje & Crnogorski kulturni krug & Crnogorski kulturni forum, Cetinje, 2006.) i dr. Njegoševa glavna djela: *Gorski vijenac*, *Lažni car Šćepan Mali* i *Luča mikrokozma* priređena su po prvi put prema Crnogorskome pravopisu. Početkom 2008. formiran je i Savjet za standardizaciju crnogorskoga jezika. Tako su stvoreni svi preduslovi da se riješi pitanje statusa crnogorskoga jezika kao službenoga u nezavisnoj Crnoj Gori. Najveću ulogu u tome poslu nedvosmisleno je imao nedavno preminuli akademik Vojislav P. Nikčević.

Na teritoriji bivšega srpsko-hrvatskoga standardnoga jezika, u skladu s društveno-istorijskim promjenama, uspostavljena su četiri standarda – bosanski, crnogorski, hrvatski i srpski – čiji je prirodni samostalni razvoj prekinut još koncem XIX. vijeka, poslije formiranja zajedničkoga književnoga jezika. Raspadom zajedničke države SFRJ, bosanski, hrvatski i srpski jezik automatski su priznati od država u kojima su u službenoj upotrebi; jedino je crnogorski jezik morao čekati na ustavno priznanje tek poslije sticanja ponovne crnogorske državne nezavisnosti. Ovome je procesu išla na ruku i specifična situacija u Crnoj Gori – đe su bezmalo svi zvanični lingvisti zagovarali stav da je jezik u njoj srpski. Ovđe je izuzetak predstavljao V.Nikčević, koji je utemeljivši montenegristiku osnovao Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje¹⁰ oko kojega je potom okupio svoje saradnike.

Crnogorski jezik od ostalih jezika zasnovanih na štokavskome sistemu izdvaja činjenica što je njegova norma opisana, ali još nije predložena za opštu upotrebu u Crnoj Gori, iako je crnogorski postao službeni državni jezik.

Tokom svoga postojanja jezik ove regije imao je razne nazive; u toku srpsko-hrvatskoga jezičkoga zajedništva tretiran je uglavnom kao podvarijanta istočne (srpske) varijante¹¹ i njegove karakteristike

¹⁰ Nedavno je ovi Institut preimenovan u Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“.

¹¹ *Брборић Б.* Предисторија и социолингвистички аспекти // Српски језик на крају века. - Београд: Институт за српски језик САНУ, 1996. – С.22. i *Čirgić A.* Crnogorski književnojezički izraz kao antipod crnogorskome jeziku // *Matica*, časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu, Godina VIII, br. 31. Matica crnogorska, Cetinje-Podgorica, 2007. – S. 145-160.

poistovjećivale su se sa srpskom varijantom. Ipak istican je bio ijekavski izgovor staroga *jata*. I pored neadekvatnoga tretmana i nominacije jezika u Crnoj Gori, tokom cijeloga toga perioda on se izdavao kao zasebna cjelina (istina, ne u standardnome vidu, ali su njegove osobenosti naročito zašedočene u dijalektima). Spomenici crnogorske pismenosti oficijelno su izučavani u okviru istorije srpskoga jezika, iako razvojni tok srpskoga i crnogorskoga jezika nije tekao ujednačeno a često nije bio ni međusobno povezan, osim razdoblja od 1186. do 1360. godine (u zetskoj periodu). O tome bi se moglo govoriti tek od početka primjene Vukove jezičke reforme u Crnoj Gori 1863/64. godišta, da bi kasnije, počevši od međuratnoga perioda, uticaj srpskoga jezika na crnogorski dobio veći zamah.¹²

Osnovni praktični vodiči što se tiče crnogorskoga jezičnoga standarda jesu *Pravopis crnogorskog jezika*, pravopisni priručnik *Piši kao što zboriš*, *Gramatika crnogorskog jezika* - koji se zasnivaju na fonološko-morfološkoj pravopisnoj normi¹³. Tako su osnovni principi crnogorskoga jezika postali:

1. Piši kao što govoriš, a čitaj (govori) kako je napisano!;
2. Drži se normi crnogorske "općene pravilnosti"!
3. Tuđe piši kao svoje!

U crnogorskoj pravopisu ravnopravno supostojе dva pisma: latinica i ćirilica. Ipak crnogorski jezik, u poređenju s drugim štokavskim jezicima, karakterišu specifični fonemi, koji bi se mogli smatrati svojstvenima samo za crnogorski jezik budući da ih u drugim spomenutim jezicima nalazimo isključivo na ravni alofona. Zbog toga ti fonemi nijesu ni mogli naći svoj grafemski izraz u srpsko-hrvatskoj pismu.

Autor *Pravopisa crnogorskog jezika* posudio je grafeme za

¹² Čirgić A. Fonetsko-fonološke razlike između crnogorskoga i srpskoga jezika // *Lingua Montenegrina*, časopis za jezikoslovna, književna i kulturna pitanja. Br. 1, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje »Vojislav P. Nikčević«, Cetinje, 2008. – S. 173-174. Razvojna povijest crnogorskoga književnoga jezika monografski je obrađena u dvotomnom djelu *Crnogorski jezik* Vojislava Nikčevića (Matica crnogorska, Cetinje, I. tom 1993. i II. tom 1997. god.).

¹³ Nikčević V. *Pravopis crnogorskog jezika*. – Cetinje: Crnogorski PEN centar, 1997. S.15.; Nikčević V. *Piši kao što zboriš*. Glavna pravila crnogorskoga standardnoga jezika. – Podgorica: CDNK, 1993.; Nikčević V. *Gramatika crnogorskog jezika* – Podgorica: Dukljanska akademija nauka i umjetnosti, 2001.

označavanje karakterističnijih crnogorskih glasova iz poljske abecede budući da su poljskome jeziku ti fonemi takođe svojstveni, te za njih imaju i odgovarajuće grafeme. Ti su se glasovi tako bilježili i ranije, pri opisima crnogorskih govora i dijalekata, tako da imaju tradiciju upotrebe u Crnoj Gori. „Istina je da se pomenuti glasovi javljaju i izvan crnogorske jezičke teritorije, pa samim tim i na teritoriji Srbije. Međutim, to nije relevantan argument da ne budu uvršteni u crnogorski standard jer je razlika između njihova ranga i statusa u tim jezicima ogromna. Ti glasovi se na teritoriji Srbije javljaju kao dijalektalni, seobama Crnogoraca od XV. vijeka razneseni van matične teritorije. Za razliku od toga, u Crnoj Gori oni su opšteprisutni, tj. spadaju u drugi (naddijalektalni/interdijalektalni, koine) sloj crnogorskoga jezika. Zbog toga su normom Vojislava Nikčevića i obuhvaćeni kao dio crnogorskoga standarda.“¹⁴ Među njima su: meki srednjojezični glas *s*, piše se *ś* (npr. *śeka*, *śeme*, *śever*, *śen*, *śutra*, *śekira* itd.), meko *z* u pisanom obliku *ź* (npr. *izesti*, *izđeljati*, *izđikati*, *koži*, *žakati*, *žalo*, *požakati* itd.). Oni se javljaju u crnogorskome jeziku uglavnom kao produkt tzv. jekavske jotacije. Ti glasovi često dolaze u hipokoristicima: *Śara*, *Śobo*, *Peśo*, *Tuśa*, *Buśa*, *Žaga*, *Žagora*, *žato* i sl., a takođe i u nazivima naseljenijih mjesta: *Paśa murva*, *Preśeka*, *Glavica koža*, *Koža*, *Koži brijeg*. Javljanje ovijeh glasova izvan tzv. jekavske jotacije objašnjava i crnogorski dijalektolog Milija Stanić: „Hipokorističnost je, dakle, svakako teren na kome su se (...) razvili glasovi *ś* i *ź*. A posle je, kao i kod drugih hipokoristika, mogao nastupiti i nastupio je proces uopštavanja i prerastanja hipokoristika u nehipokoristike, tj. jedan te isti hipokoristik mogao je sad biti i hipokoristik i nehipokoristik. Tako, kao što je hipokoristik *Miśo* (prema imenu Miloš ili kojem sličnom) mogao prerasti i prerastao u nehipokoristik, obično ime *Miśo*, koje je posle, kao ma koje drugo obično ime, moglo imati svoj hipokoristik u formi *Miśo*, i ostati hipokoristik prema *Miloś*, tako su i, recimo, hipokoristici *Miśa*, *Miśa*, *Māśa*, *Śuma*, *Móśo* i sl. mogli prerasti i prerastali su u redovna vlastita imena ne izgubivši ni funkciju hipokoristika, tj. *Lāśa* je ostalo kao hipokoristik prema *Labuda* i samostalno vlastito ime. Drugim rečima, hipokoristici ove vrste rasprostrli su se do u oblast neutralnih vlastitih imena. (...) Svi ovi primeri istovremeno pokazuju da ni slučajevi kao *Miśa*, *Maśo*, *Gaśo*, *Śago*, koje je M. Stevanović naveo kao primere u kojima je *ś* postalo jotovanjem, nisu ili ne moraju biti rezultat

¹⁴ Čirgić A. Fonetsko-fonološke razlike između crnogorskoga i srpskoga jezika // *Lingua Montenegrina*, časopis za jezikoslovnja, književna i kulturna pitanja. Br. 1, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje »Vojislav P. Nikčević«, Cetinje, 2008. s. 175.

jotovanja; kad se jednom, na ovaj ili onaj način, oformio kao formant, suglasnik *ś* je posle mogao dejstvovati i širiti se potpuno samostalno, bez ikakve veze s glasom *j*.”¹⁵

Osim toga, u crnogorskome jeziku javlja se i afrikata *dz* koja se bilježi u obliku grafema *з*. Koristi se najčešće u opštijem imenicama, npr.: *biza*, *bizin*, *zinzula*, *zera*, u imenima i prezimenima: *Žano*, *Borozan*, *Burzan*, *Burzanović* i sl., u toponimiji: *Malenza*, *Žavala*. Taj fonem je takođe kodifikovan kao normativni. Tako crnogorski jezik ima 33 slova. Crnogorska latinica i ćirilica izgledaju ovako:

1) A, a, 2) B, b, 3) C, c, 4) Č, č, 5) Ć, ć, 6) D, d, 7) Dž, dž, 8) Đ, đ, 9) E, e, 10) F, f, 11) G, g, 12) H, h, 13) I, i, 14) J, j, 15) K, k, 16) L, l, 17) Lj, lj, 18) M, m, 19) N, n, 20) Nj, nj, 21) O, o, 22) P, p, 23) R, r, 24) S, s, 25) Š, š, 26) Š, ś, 27) T, t, 28) U, u, 29) V, v, 30) Z, z, 31) 3, 3, 32) Ž, ž, 33) Ž, ž.

1) A, a, 2) Б, б, 3) В, в, 4) Г, г, 5) Д, д, 6) Ђ, ђ, 7) Е, е, 8) Ж, ж, 9) Ѓ, ѓ, 10) 3, 3, 11) S, s, 12) И, и, 13) J, j, 14) K, к, 15) Л, л, 16) Љ, љ, 17) M, м, 18) H, h, 19) Њ, њ, 20) O, o, 21) П, п, 22) P, p, 23) C, c, 24) T, т, 25) Ћ, ћ, 26) V, v, 27) Ф, ф, 28) X, x, 29) Ц, ц, 30) Ч, ч, 31) Џ, џ, 32) Ш, ш, 33) Ć, ć.

Među specifične crnogorske fonološke crte spadaju i alternanti staroga *ě*: trofonemski niz *i-j-e* (dvosložno *ije*) u dugijem slogovima, npr.: *vrijeme*, *dijete*, *lijepo*, za razliku od diftonškog *ie* u bosanskome i hrvatskome jeziku¹⁶: *vrieme*, *diete*, *liepo*; u kratkijem slogovima *je*: *pjesma*, *vjera*, *bježati*, *Svjetlana*, *Zvezdana* (a ne npr.: *Vera*, *Svetlana*, *Zvezdana*); *i* ispred *o*, *j*, *lj*: *vidio*, *šedio* (umjesto *sjedjeo*) (Nikčević 1993:14); *t*, *d*, *c* + *j* (đe je prvobitno stajalo *ě*) prelazi u *će*, *đe*. Te činjenice autor povezuje s tzv. fonološkom jekavicom¹⁷. Među bitne fonetske odlike crnogorskoga

¹⁵ Stanić M. Uskočki govor, Tom I, Institut za srpskohrvatski jezik, Srpski dijalektološki zbornik, knj. XX, Beograd, 1974, s. 83-84.

¹⁶ Autor Pravopisa crnogorskog jezika podržava mišljenje D.Brozovića u pogledu dvoglasne realizacije “jata” u hrvatskome jeziku. Po Brozovićevu mišljenju, njegova dvosložna realizacija svojstvena je samo poeziji, faktično je stilem. Brozović D. Aktualna kolebanja hrvatske jezične norme // Jezik. – 1998. – Br.5. – S.169.

¹⁷ Nikčević V. Pravopis crnogorskog jezika. – Cetinje: Crnogorski PEN centar, 1997. - S.45-47.

jezika, pored *ś* i *ž*, navode se i glasovi *ć* i *đ* nastali jekavskim jotovanjem: „Osim navedenih razlika, kao izrazita odlika crnogorskoga standardnog jezika i prepoznatljiva njegova razlika u odnosu na srpski jezik javljaju se i glasovi *ć* i *đ* nastali jekavskim jotovanjem. U srpskom standardnom jeziku se za normativne priznaju samo rezultati jekavskog jotovanja suglasnika *lj* i *nj* (*ljeto*, *ljepota*, *voljeti*, *njegovati*, *snježan* i sl.), dok se svi ostali kvalifikuju kao dijalektizmi. (...) Nejotovani oblici apsolutno su nepoznati na čitavoj crnogorskoj jezičkoj teritoriji. Sva dosadašnja lingvistička istraživanja crnogorskih govora pokazala su da su glasovi *ć* i *đ* kao produkti jekavskoga jotovanja suglasnika *t*, *d* i *c* opšteprisutni na cijelom terenu.”¹⁸ Npr.: *ćerati*, *lećeti*, *ćešiti* (*ali* i *tješiti*), *vrćeti*; *đe*, *ded*, *neđelja*, *degođ* i u onomastici: *Ćetko*, *Ćetna*, *Ćetković*, *Ćetalj*, *Ćetanski pod*, *Ćedilo*, *Ćeklić*, *Šćepan*, *Šćepo*, *Šćepanović*, *Šćepan polje*, *Šćepandan*, *Neđeljko*, *Međeđe*, *Međedović*.¹⁹

Polazeći od načela da je crnogorski jezik sačuvao jasnu opoziciju između tvrdijeh i mekih glasova (fonema) *ž* i *ž*, *š* i *ś*, a ne samo u parovima *dž* i *đ*, *č* i *ć*, glasove *ž* i *š* ispred mekijeh suglasnika treba pisati kao *ž* i *ś*, dakle: *lišće* i *grožđe*, a ne *lišće* i *grožđe*, kako se to piše u jezicima koji takve opozicije suglasnika nemaju, čime se crnogorski standard korjenito razlikuje od srpskoga, hrvatskoga i bosanskoga²⁰.

Među fonološke osobitosti crnogorskog jezika spadaju takođe i sažimanja pridjevskih završetaka: *Andrin*, *Boži* (srp. *Андријин*, *Божију*), a u govorima i upotreba glagolskih pridjeva bez *-o*: *čitā*, *pisā*, oblika *-o* priloga *kā* (srp. *као*). Prva je pojava prisutna na cijeloj teritoriji crnogorskoga jezika, a druga obuhvata većinu crnogorskih govora.

Među najvažnije morfološke posebitosti crnogorskog jezika spada tzv. morfološka ijekavica, tj. upotreba, uz uobičajene padežne završetke za genitiv, dativ, lokativ i instrumental zamjenica i pridjeva (*-im*, *-ima*, *-ih*), i alternativnijeh završetaka: *-ijem*, *-ijeh*, *-ijema*, koji su široko

¹⁸ Čirgić A. Fonetsko-fonološke razlike između crnogorskoga i srpskoga jezika // *Lingua Montenegrina*, časopis za jezikoslovna, književna i kulturna pitanja. Br. 1, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje »Vojislav P. Nikčević«, Cetinje, 2008. - S. 181-182.

¹⁹ Nikčević V. Crnogorski interdijalektalni/naddijalektalni (koine) standardni jezik - In: *Jezičke i književne teme*, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, Cetinje, 2006. - S. 189.

²⁰ Nikčević V. *Pravopis crnogorskog jezika*. – Cetinje: Crnogorski PEN centar, 1996. S.122.

rasprostranjeni i zastupljeni u crnogorskim narodnim govorima²¹. U srpskome, bosanskome i hrvatskome jeziku spomenuti oblici drže se zastarjelicama, dijalektizmima, provincijalizmima ili pak imaju stilsku funkciju²²: *našijeh, dobrijeh; našijem, dobrijem; našijema, dobrijema; s ovijem, lijepijema* itd.

Dalje, u crnogorskome jeziku sačuvan je u nominativu i akuzativu jednine skraćeni oblik *kam* i istoricizam *kami* (koji se često koristi u priloškome značenju sinonima za *jadno, slabo*), npr.: *kami mu je bolje, kami je zaradio, kami mu je rodilo*; postojanje skraćenoga oblika imenica tipa *plam* (*Udario mu je plam u lice*), *pram* (*Podiže se pram magle*), *grun* (*Ponio je u tuđinu grun zemlje*), upotreba arhaične imenice *poli* (*polu*) u značenju *polovinu*, npr.: *poli (polu) jada*, a takođe i alternativno: *na poli* (*Izdao sam mu imanje na poli; Presijeci to na dvije poli*); deklinacija vlastitijeh imenica tipa: *Savo, Sava, Savu; Savov* (za muški rod), a *Sava, Save, Savi, Savin* (za ženski rod), dok je u srpskome jeziku: *Sava, Save, Savi* itd. za muški rod; takođe i deklinacija odmilica tipa: *Božo, Boža, Božu* (muški rod); *Brana, Brane, Branin* (samo za ženski rod); u crnogorskome se sačuvao i stari oblik zamjenica u dativu i lokativu jednine na *-e* kao alternativan oblik sa završecima na *-i*: *mene, tebe, sebe : meni, tebi, sebi* (*Daj mene tu knjigu; Tebe ću vratiti oni dug; Sebe sam odredio najveći dio*); isto tako i stari oblik genitiva upitne i odnosne zamjenice *što - česa*; upotreba enklitickijeh oblika zamjenica *ne, ve* u akuzativu množine kao alternanti oblicima *nas, vas*: *Oni ne zaobilaze; Vi ne mrzite; Molimo ve kao braću*; upotreba *ovi, oni* kao alternativnijeh oblicima *ovaj, onaj*, npr.: *Ovi ve čovjek gleda*; upotreba supina kao alternativnoga oblika infinitivu: *reć, peć, šeć, radit, pisat, slušat : reći, peći, šeći, raditi, pisati, slušati*; upotreba ostataka istorijskih glagolskih oblika prezenta pod uticajem konjugacije atematskih glagola: *velju, viđu* i oblika imperativa *viđi* umjesto *velim, vidim, vidi*; aktivna upotreba imperfekta, koji je u srpskome standardu sačuvan samo kao arhaizam; te upotreba prijedloga *su* (*Su čim ćemo raditi?*) s instrumentalom pod uticajem prefiksa *su-* (*sukrvica, sulud*).

²¹ Nikčević V. Pravopis crnogorskog jezika. – Cetinje: Crnogorski PEN centar, 1996. S: 47-48.

²² Nikčević V. Pravopis crnogorskog jezika. – Cetinje: Crnogorski PEN centar, 1996. - S.47-48. Vidjeti isto u D.Brozovića Brozović D. Aktualna kolebanja hrvatske jezične norme // Jezik. – 1998. – Br.5. – S.169; i R. Katičića: Katičić R. Načela standardnosti hrvatskoga jezika // Jezik. – 1993. – Br.5. – S.177.

Što se sintakse tiče, crnogorskim govorima svojstveno je sljedeće: veća zastupljenost konstrukcije instrumental s prijedlogom *s(a)* od instrumentala bez prijedloga: *kopa s motikom, radi sa srpom*; upotreba akuzativa umjesto lokativa s prijedlozima *u, na* (*Živi u grad, Stoji na Cetinje*); postojanje varijanti upotrebe akuzativa i instrumentala s prijedlozima: *nad, pod, pred, za* uz primjetnu prevagu varijante s akuzativom, pri čemu su izuzetak jedino imenice ženskoga roda koje u navedenijem slučajevima češće dolaze u instrumentalu; podudaranje oblika genitiva i lokativa pri upotrebi prijedloga *po* i upotreba genitiva s distributivnim značenjem, na primjer *Skita se po sela*, umjesto *Skita se po selima* kako je to uobičajeno u drugijem štokavskim jezicima; takođe i podudaranje akuzativa i lokativa s prijedlozima *u* i *na* u korist akuzativa: *Ide u grad* i *Živi u grad; Stanuje na selo* i *Putuje na selo*²³.

Prozodiju crnogorskoga jezika karakteriše očuvanje štokavskoga akcenatskoga sistema sa četiri naglasaka, ali u jugoistočnoj Crnoj Gori i u oblasti Boke Kotorske u govoru se širi tendencija prema miješanijem sistemima naglasaka: tronaglasnijem i dvonaglasnijem akcenatskim sistemima, koji doduše do sada nijesu i službeno unijeti u pravopise i priručnike crnogorskoga jezika.

Dosta su izražene razlike u leksici i frazeologiji, koje su prije svega uslovljene specifičnošću crnogorskih narodnih govora. Evo nekoliko primjera takvih leksema uporedo s adekvatnijem srpskim izrazima: *lasno* = *lako*, *varen* = *kuvan*; *velji* = *veliki*; *više* = *iznad*; *viši* = *veći*; *golemo* = *mnogo*; *grk* = *gorak*; *dodaovolji* = *nijedan*; *predignuti* = *preseliti*; *dodignuti* = *doseliti* i sl. Po mišljenju V. Nikčevića, samo je neznatan broj crnogorskih leksema i frazeologizama ušao u rječnike srpskog/srpsko-hrvatskoga jezika budući da su oni, po mišljenju autora tih rječnika, imali isuviše malenu teritorijalnu rasprostranjenost (Crna Gora odista i jest teritorijalno nevelika zemlja). Crnogorizmi predstavljeni u rječnicima narodnog jezika dobili su status dijalektizama i provincijalizama. Veliki dio crnogorske leksike i frazeologije nalazi se u rječnicima Njegoševijeh djela te dijalektološkim crnogorskim rječnicima. Trenutno je u toku rad na novome rječniku crnogorskoga jezika²⁴.

²³ Nikčević V. Piši kao što zboriš. Glavna pravila crnogorskoga standardnoga jezika. – Podgorica: CDNK, 1993. – S.12-18; Nikčević V. Crnogorski jezik // Pošetnik o Crnoj Gori i Crnogorstvu. – Cetinje: CDNK, 1996. – S. 91–101.

²⁴ Isto.

LITERATURA

- *Брборић Б.* Предисторија и социолингвистички аспекти // Српски језик на крају века. - Београд: Институт за српски језик САНУ, 1996.
- *Brozović D.* Aktualna kolebanja hrvatske jezične norme // *Jezik.* – 1998. – Br.5.
- *Čirgić A.* Crnogorski književnojezički izraz kao antipod crnogorskome jeziku // *Matica*, časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu, Godina VIII, br. 31. Cetinje-Podgorica: Matica crnogorska, 2007.
- *Čirgić A.* Doprinos Vojislava P. Nikčevića montenegristici. // *Matica.* Br. 32-33. Podgorica-Cetinje: Matica crnogorska, 2008.
- *Čirgić A.* Fonetsko-fonološke razlike između crnogorskoga i srpskoga jezika // *Lingua Montenegrina*, časopis za jezikoslovna, književna i kulturna pitanja. Br. 1, Cetinje: Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje »Vojislav P. Nikčević«, 2008.
- *Katičić R.* Načela standardnosti hrvatskoga jezika // *Jezik.* – 1993. – Br.5.
- *Мрдак Н.* Каћа Брковић увела “црногорски језик” // *ДАН.* – 2000. – 5. септ. – С. 11.
- *Nikčević V.* Crnogorski interdijalektalni/naddijalektalni (koine) standardni jezik - In: *Jezičke i književne teme*, Cetinje: Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, 2006.
- *Nikčević V.* Crnogorski jezik – Cetinje: Matica crnogorska, I. Tom, 1993.; II. tom 1997.
- *Nikčević V.* Crnogorski jezik // *Pošetnik o Crnoj Gori i Crnogorstvu.* – Cetinje: CDNK, 1996.
- *Nikčević V.* Gramatika crnogorskog jezika. – Podgorica: DANU, 2001.
- *Nikčević V.* Piši kao što zboriš. Glavna pravila crnogorskoga

standardnoga jezika. – Podgorica: CDNK, 1993.

- *Nikčević V.* Pravopis crnogorskog jezika. – Cetinje: Crnogorski PEN centar, 1996.
- *Nikčević V.* Predgovor Rječnika crnogorskoga jezika. In: Jezikoslovne studije, Cetinje: Centralna narodna biblioteka „Đurđe Crnojević“, 2004.
- *Rotković R.* Kodifikacija crnogorskog jezika // Doclea. Br.3. – Podgorica, 1994.
- *Stanić M.* Uskočki govor, Tom I, Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik, Srpski dijalektološki zbornik, knj. XX, 1974.

Ljudmila VASILJEVA (Lavov)

SOME OF THE CHARACTERISTIC FEATURES OF THE MONTENEGRIN LANGUAGE

The author points out the processes which preceded the reestablishment of the Montenegrin standard language. The special emphasis is put on the significance of the academic Nikčević in the process of the Montenegrin language standardization. Besides, some significant features of the Montenegrin language in terms of the other 3 štokavian languages are given.